

СУЧАСНА ВУЗІВСЬКА БІБЛІОТЕКА: ОКРЕМІ ПРАКТИКИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Н.П. Пасмор, В.В. Щабельник

*Національний юридичний університет імені
Ярослава Мудрого
Наукова бібліотека*

Вступ. Сучасний бібліотечний рух та розвиток тісно пов'язані із трансформаційними перетвореннями в соціально-правовій, економічній, політичній, освітньо-науковій, організаційній сферах суспільства. У цьому контексті спробуємо розкрити бачення ролі, місця і призначення університетської бібліотеки як соціокомунікаційного осередку університетів, а також розглянути окремі практики і перспективи.

Сьогодні головним і беззаперечним орієнтиром у практичній сфері діяльності університетських бібліотек став передусім новий Закон «Про вищу освіту», у якому бібліотека названа одним із основних підрозділів вузу [4], як наслідок, вона несе консолідовану відповідальність за професійне, якісне вирішення завдань інформаційного забезпечення науково-освітніх потреб професорів, викладачів та студентів. За таких умов від вузівських бібліотек вимагається невідкладного впровадження прогресивних технологій, швидкого і гнучкого реагування на внутрішньовузівські трансформаційні зміни та інновації у суспільстві.

Основна частина. Президент Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та установ (ІФЛА) Інгрід Перент назвала бібліотеки “Libraries Now! – Inspiring, Surprising, Empowering” (рушійною силою змін). На її переконання, вони сьогодні надихають, дивують, відкривають нові можливості [1]. Важко не погодитися із наведеними основними характеристиками сучасних бібліотек, особливо в умовах кризи. На продовження цього, і, на наш погляд, не випадково, у Маніфесті Української бібліотечної асоціації «Бібліотеки в умовах кризи» вони визначаються як мобільні, креативні, ініціативно-інноваційні центри освіти, науки, культури в підтримці і забезпеченні інформаційних потреб [2]. Наведене, безпосередньо стосується і бібліотек ВНЗ. Принаймні можна з впевненістю стверджувати, що їх цінність в інформаційному просторі університету полягає у відкритості та доступності для всіх учасників науково-освітньої діяльності, наданні інформації на різних носіях, забезпеченні профільними знаннями, у тому числі й з використанням on-line засобів і технологій обслуговування, у побудові високотехнологічного інформаційного університетського ландшафту як оригінального середовища отриманих знань [3].

Аналіз сучасних бібліотечних практик свідчать про великий арсенал як традиційних, так і нових форм роботи. Нині основою інноваційних підходів у діяльності стали інформаційні технології та комп'ютерне забезпечення, прогресивні пошукові системи. Передусім йдеться про автоматизацію бібліотечних процесів, створення сучасних ресурсів для науки і навчання, адміністрування веб-сайта, науково-аналітичну роботу, формування та систематизацію фондів, їх оцифрування, промоційну інтеграцію бібліотеки в соціальні мережі, створення електронних колекцій, наукометричний аналіз та ін.

У той же час серед фундаментальних класичних завдань бібліотеки було і залишається формування фондів, тобто поповнення і оновлення їх науковими, навчальними виданнями та ресурсами. Сьогодні у більшості університетських бібліотек за різними джерелами надходжень акумулюється у книгосховищах та читальних залах у середньому близько 20 тис. нових книг щороку. Наприклад, у науковій бібліотеці НЮУ ім. Ярослава Мудрого у 2014/2015 навч. р. із 19 тис. видань, що надійшли, закуплено лише 3,7 тис. на загальну суму майже 400 тис. грн, решта новоотриманих видань – це дари, книгообмін з університетськими

установами (8 тис.), приєднання книжкових фондів бібліотеки Київського інституту управління та права (що увійшов у структуру університету) (6 тис.), а також надходження авторефератів і дисертацій (1 тис.). Велику частину (майже 42%) нових надходжень до бібліотеки складають книги та наукові збірники, подаровані авторами, вченими університету, а також іншими навчальними закладами, організаціями. Почесне місце відведено фондівим колекціям і особистим бібліотекам, переданим університету академіком права В. В. Сташисом (6230 прим.) та ректором університету В. Я. Тацієм (2850 прим.). Дуже добре, що їх приклад наслідується. Так, останнім часом спостерігається зацікавленість та активність проректорів, окремих професорів університету, викладачів щодо поповнення книжкового фонду. На жаль, із загальної кількості новоотриманих видань профільні журнали складають лише 13%. Для прикладу, у більшості університетів Німеччини щороку передплачуються 5–10 тис. найменувань періодичних видань. До речі, нині перевага надається електронній періодиці (для віртуальних журнальних бібліотек). У зв'язку із високими цінами на журнали та БД вкрай важливими стають об'єднані бібліотечні системи, що працюють на корпоративних засадах та за єдиним читацьким квитком з обслуговування. Це дозволяє науковцям і студентам використовувати профільні фонди, ресурси Scopus, Web of Science та інші електронні системи бібліотек-учасниць інноваційного проекту «Єдина картка читача» (вузівські бібліотеки Харкова).

Спрямування діяльності університетських бібліотек на консолідованість і співпрацю забезпечує створення гармонійного інформаційно-комунікаційного простору для взаємодії, організації доступу студентства і науковців до книжкових фондів та різноманітних електронних ресурсів релевантної тематики на регіональному і місцевому рівні, тобто збільшується вірогідність отримання необхідної інформації. У той же час, виходячи із сучасних завдань якісного використання ресурсних можливостей забезпечення потреб вузівської науки і освіти, саме бібліотека є організатором доступу, створення комфортного безкоштовного простору для спільної роботи студентів, викладачів, фахівців бібліотечної справи, у т. ч. у відкритих фондово-ресурсних зонах. Зокрема, у новому бібліотечному комплексі НЮУ ім. Ярослава Мудрого, який швидко будується і поступово по-поверхово буде здаватися в експлуатацію, передбачені спеціальні кабінети для роботи студентів і науковців групами за напрямом тем досліджень і освітніх завдань.

Разом із тим якість інформаційно-бібліотечного обслуговування і кінцевий результат залежать не тільки від уміння та ефективності використання фондівих колекцій, ресурсів, а також від розвиненої служби бібліографічно-консультативного сервісу, вмілого подання змісту інформаційного порталу, доведення континуального представлення інформації до високого рівня порядку, менеджерських здібностей фахівців [3]. Крім того, вдосконалення бібліотечних технологій обробки і систематизації інфопотоків, адаптація їх до потреб читачів, розробка і використання інформаційних дайджестів, тематичних бібліографічних покажчиків, компендіумів, прес-кліпінгів тощо – це крок до комплексного підходу у реалізації програмних завдань ефективною передачею сукупних знань та всебічного інформування. Завдяки цьому бібліотека стає фаховим розробником і видавцем власної електронної продукції, підсилюються її можливості у застосуванні унікальних креативно-творчих здібностей і знань у роботі, що у свою чергу, сприяє встановленню партнерства бібліотекаря, викладача та користувача в академічному науково-освітньому середовищі для вирішення спільних завдань вищої школи.

Окремо слід зупинитися на ролі бібліотеки у збільшенні електронних колекцій та формуванні гібридних бібліотек, оцифровці раритетних видань. У цих питаннях вже існує багато практик із збереження історико-правових, культурних пам'яток та віртуального їх представлення всім зацікавленим. Наприклад, можна говорити про ефективність використання електронних архівів, серед яких eLEGALIUM – колекція рідкісних видань НЮУ

ім. Ярослава Мудрого, присвячена представникам харківської правової школи; eScriptorium – оцифровані рідкісні видання та рукописи для науки і освіти ЦНБ ХНУ ім. В. Н. Каразіна; повнотекстова бібліотека старовинних видань НБ ОНУ ім. І. І. Мечникова та ін. Хоча є над чим працювати. На жаль, час читання матеріалу у цифрових форматах обмежено наявністю технічних засобів, спеціальних пристроїв (рідерів, планшетів, смартфонів, персональних комп'ютерних машин, ноутбуків). Тому слід пам'ятати, що поки що цифрові колекції мають співіснувати з традиційними, саме цього, на нашу думку, чекає від нас читач. Зручність, комфортність, право вибору користувачем засобів інформації, континуальна відповідність сформованих ресурсів науково-освітнім запитам стають основою сучасної бібліотечної практики. Так, 41,2% відвідувачів сайта наукової бібліотеки НЮУ ім. Ярослава Мудрого головним джерелом отримання інформації назвали бібліотеку, 72% бажають працювати з цифровим контентом, у т. ч. дистанційно. В аспекті популяризації цифрової інформації, збільшення самопублікацій як сучасної тенденції on-line оприлюднення наукових здобутків учених у репозитаріях, ролі електронних видань та законного доступу до них, копіювання контенту, міграції файлів завжди постає проблема медійної та інформаційної грамотності, дотримання авторських прав як бібліотечним персоналом, так і користувачами ресурсів. Інґрід Перент запропонувала бібліотекарям у роботі з електронним контентом використовувати девіз захисників навколишнього середовища «Думати та діяти і глобально, і локально», а також рекомендувала міжнародним організаціям, які опікуються питаннями інтелектуальної власності, якнайшвидше розробити і впровадити гнучку систему винятків та обмежень в авторському праві для бібліотек і архівів, тобто необхідно оновити нормативно-правову систему авторського права. [1].

Висновки. Зазначимо, що в сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства трансформуються функції вузівських бібліотек, розширюється прикладний аспект їх діяльності в напрямі модернізації. Бібліотеки університетів стають кураторами та менеджерами цифрових колекцій наукових і навчальних видань, вирішують проблеми авторського права, постійно комунікуючи з видавцем, запроваджуючи елементи менторства, надають інформаційні послуги вченим, навчають молодих науковців оформляти та робити бібліографічний опис результатів наукових досліджень і самоархівування власних праць для репозитарію, професійно консультують щодо можливостей та доступів до провідних спеціалізованих порталів, систем наукометричних баз даних, а також інтеграції внутрішньовузівських періодичних видань у національні та світові наукометричні системи оцінювання публікаційної активності тощо. Отже, вузівські бібліотеки, виконуючи функцію підтримки знань, науки, освіти та сприяючи розвитку суспільства, мають дотримуватися загальних тенденцій у діяльності:

- інклюзивності (демократизації доступу до інформації);
- змінюваності, тобто бібліотеки стають центрами для саморозвитку, освіти і читання, місцем для об'єднання науково-освітнього та культурного;
- інноваційності (використання діалогу, креативного підходу, реалізація очікувань наших користувачів);
- злиття ресурсів та ініціатив в інформаційній професійній сфері тощо.

Література

1. Пэрент И. Библиотеки – движущая сила перемен: – Вдохновляя, удивляя, предоставляя новые возможности [Электронный ресурс] : приветствие Президента ИФЛА [к открытию 78-й ежегод. Генер. конф. и Генер. ассамблеи ИФЛА], 12 авг. 2012 г. / Ингрид Пэрент // IFLA Express. – Режим доступа: <http://conference.ifla.org/drupal/past-express/2012/5248.htm> (дата звернення: 20.07.2015).
2. Маніфест Української бібліотечної асоціації «Бібліотеки в умовах кризи»

[Електронний ресурс] : прийнятий Президією УБА від 7 лип. 2015 р. – Режим доступу: http://ula.org.ua/images/documents/3133/manifest_last.pdf (дата звернення: 20.07.2015).

3. Пасмор Н. П. Когнітивізація у бібліотечних процесах інформаційного забезпечення освітньо-наукових потреб [Електронний ресурс] / Н. П. Пасмор, Н. М. Журавель, І. П. Зарвирог // Бібліотека і користувач у сучасному інформаційному середовищі : матеріали наук.-практ. конф., 17 квіт. 2015 р. / Харків. держ. ун-т харчування та торгівлі, Харків. держ. акад. культури. – Харків, 2015. – Режим доступу: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/7635> (дата звернення: 20.07.2015).

4. Про вищу освіту : Закон України від 1 лип. 2014 р. № 1556-VII // Офіційний вісник України. – 2014. – № 63. – Ст. 1728.